

ВІДГУК

**офіційного опонента –доктора юридичних наук, професора
Фоміної Тетяни Григорівни
на дисертацію Федосєєва Євгена Олександровича
на тему: «Процесуальна діяльність захисника під час застосування
неізоляційних запобіжних заходів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Обраний Україною курс щодо європейської інтеграції вимагає приведення кримінального процесу у відповідність до міжнародних та європейських стандартів. З прийняттям в 2012 році чинного КПК України, Україна почала максимально впроваджувати міжнародні та європейські цінності, принципи та стандарти щодо захисту прав людини в національне кримінальне процесуальне законодавство. Належна, законна та ефективна процесуальна діяльність сторони захисту є одним із ключових елементів в їх забезпеченні, але особливого значення вона набуває під час вирішення питання про правомірність, доцільність та пропорційність обмеження прав людини під час застосування запобіжних заходів, зокрема і тих, що не пов'язані з ізоляцією особи. Незважаючи на те, що законодавство України містить низку важливих положень, які регулюють діяльність сторони захисту у кримінальному процесі, в тому числі і під час застосування запобіжних заходів, на сьогодні залишаються актуальними та потребують правового й наукового розв'язання ряд проблемних питань, зокрема і тих, які стосуються процесуальної діяльності захисника під час застосування запобіжних заходів, що не пов'язані з ізоляцією особи. Про це свідчить і значна кількість наукових праць, присвячених цьому питанню. Так, лише після 2012 року, питання участі захисника у кримінальному процесі на рівні монографічних праць розглядали А. А. Ахундова («Захист прав підозрюваного у кримінальному провадженні», 2013); Н. В. Хмелевська «Теоретичні й нормативно-прикладні основи забезпечення правової допомоги адвокатом в Україні», 2013); М. Г. Моторигіна («Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції», 2015); М. І. Дерев'янка («Гарантії прав і свобод під час

застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою», 2015); Є.В. Смирнов («Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) в кримінальному провадженні», 2016); І. В. Дубівка («Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування», 2017), І.М. Бігунець («Повноваження захисника на досудовому розслідуванні», 2020) та інші науковці, проте на монографічному рівні досі відсутні роботи, в яких би досліджувалися питання процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів. Про додаткову актуальність обраної теми дисертаційного дослідження свідчить і її відповідність науковим програмам, планам та темам. Так, дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи (Указ Президента України від 12.01.2011, № 24/2011); планів науково-дослідницьких робіт Дніпровського державного університету внутрішніх справ та у межах теми науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ – «Кримінальні процесуальні відносини» 0123U105045 (реєстраційний номер 0123U105045).

Мета та завдання дослідження. Автором досить влучно сформульовано мету дисертаційного дослідження, якою є нові науково обґрунтовані результати щодо процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів, а також формулювання на їх підставі науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження. Відповідно до поставленої мети вирішено і ряд завдань, зокрема: висвітлено поняття неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні та сформовано їх систему; розглянуто генезу законодавства та теоретичних поглядів на процесуальну діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів; визначено поняття, предмет та функціональне призначення процесуальної діяльності захисника

під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному провадженні; з'ясовано особливості вищезазначеної діяльності захисника в залежності від стадій кримінального провадження; вивчено міжнародний досвід процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів та з його урахуванням запропоновано напрями вдосконалення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів; розроблено пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування у контексті питань, що розглядаються у дисертаційному дослідженні.

Науково-теоретичне підґрунтя та емпірична база дослідження. Достовірність наукових результатів, забезпечується комплексною нормативно-правовою, теоретичною складовою і достатньою емпіричною базою. Зокрема, автор провів глибокий аналіз, як вітчизняних так і зарубіжних літературних джерел та використав в роботі отримані емпіричні дані, включаючи узагальнення судової практики ВС, ВАКС та інших судів України щодо процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів у кримінальному процесі; правові позиції ЄСПЛ, тощо. Використано також власний багаторічний досвід дисертанта, набутий під час роботи слідчого в органах досудового слідства МВС та Національної поліції України а також під час виконання повноважень захисника.

Отримані результати є важливими як для теорії кримінального процесу так і практики застосування положень щодо процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів і в переважній своїй більшості містять наукову новизну. Викладені в роботі положення враховують судову практику, і останні новели не лише КПК України, а й міжнародних правових актів та договорів, що ратифіковані Україною з питань надання правової допомоги в кримінальних провадженнях та застосування запобіжних заходів.

За результатами проведеного дослідження сформульовано низку нових положень, висновків та пропозицій, які виносяться на захист. Основні з них

такі: 1) за допомогою ретроспективного аналізу визначено періодизацію генези кримінального процесуального законодавства, що регламентувало процесуальну діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів; 2) на підставі вивчення наукових досліджень та аналізу кримінального процесуального законодавства, сформульовано поняття процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів як правозахисної діяльності уповноважених суб'єктів, а саме адвокатів, відомості про яких внесені до Єдиного реєстру адвокатів України щодо обрання, зміни та скасування неізоляційних запобіжних заходів під час здійснення кримінального провадження з метою забезпечення права на захист підозрюваному, обвинуваченому, а також особам, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування та визначено систему неізоляційних запобіжних заходів, до якої віднесено: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, - передання їх під нагляд адміністрації цієї установи; передання осіб, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом; 3) визначено мету та поняття неізоляційних запобіжних заходів, як заходів забезпечення кримінального провадження, не пов'язаних з ізоляцією особи, що застосовуються задля забезпечення дієвості кримінального провадження на підставі судового рішення з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим чи особами, до яких передбачається застосування примусових заходів медичного та виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, покладених на них обов'язків а також запобігання спробам вчинити дії, що передбачені в ст.177 КПК України; 4) сформульовано функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час

застосування неізоляційних запобіжних заходів яке полягає у забезпеченні ефективного захисту прав та законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого від необґрунтованого та незаконного обмеження їхніх прав і свобод. Це призначення реалізується через виконання захисником низки важливих функцій: надання кваліфікованої юридичної допомоги та консультування свого клієнта; активної участі у судових засіданнях з розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу; збору та подання доказів на користь підозрюваного/обвинуваченого; застосування тактичних прийомів захисту, спрямованих на мінімізацію обмежень прав і свобод клієнта; оскарження рішення до апеляційного суду; контролю за дотриманням умов його застосування; ініціювання процедури зміни або скасування застосованого неізоляційного запобіжного заходу; 5) сформульовано підстави та процесуальний порядок застосування неізоляційних запобіжних заходів та запропоновано окремі алгоритми дій захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів в залежності від стадій кримінального провадження; 6) виокремлено критерії ефективності здійснення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів та на підставі аналізу міжнародного досвіду запропоновано внесення змін до КПК України (стосовно розширення повноважень захисника та вдосконалення процедури застосування неізоляційних запобіжних заходів) а також Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Дисертаційне дослідження містить й інші важливі та обґрунтовані висновки, пропозиції та законодавчі рекомендації.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації залежить від коректного вибору та застосування актуальних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які визначаються метою та завданнями дисертаційної роботи. Методологічним підґрунтям дослідження виступили сукупність загальних і спеціальних методів та принципів наукового пізнання, зокрема: всебічності, повноти, історизму, об'єктивності та плюралізму – для

дослідження генези законодавства та наукових поглядів щодо процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів (підрозділ 1.2), та аналізу й вивчення наукових позицій вчених з тих питань, що входять до предмета дослідження (підрозділи 1.1.-2.2.); методи індукції, дедукції, аналізу, синтезу – для визначення сутності процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів в кримінальному процесі та формулювання шляхів підвищення її ефективності, зокрема і з урахуванням міжнародного досвіду (підрозділи 1.1.-3.2.); діалектичний та герменевтичний підходи – для визначення понятійного апарату а також для з'ясування змісту та функціонального призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів (підрозділ 1.3.), тлумачення положень кримінального процесуального законодавства, що регламентує процесуальну діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів (підрозділи 1.1.-3.2.); метод правового моделювання, техніко-догматичний та соціологічний метод – під час опитування практичних працівників та з метою узагальнення судової практики, статистичних даних, результатів анкетування за темою дослідження (підрозділи 1.1.-3.2.), а також під час формування висновків до розділів та до роботи (підрозділи 1.1.-3.2.).

Наукова проблема, нове вирішення якої отримано в дисертації. За результатами проведеного дисертаційного дослідження знайшла розв'язання наукова проблема щодо процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів та розроблено відповідні науково обґрунтовані пропозиції й рекомендації для вдосконалення законодавства та практики його реалізації.

Наукове і практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідницькій сфері – як підґрунтя для подальшого дослідження кримінально-процесуальних проблем діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів;

- законотворчій діяльності – для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, а також нормативно-правових актів щодо процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів;

- освітньому процесі – для організаційно-методичного та інформаційного забезпечення при підготовці навчальних посібників, підручників, курсів лекцій, методичних вказівок, а також при розробленні та проведенні тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації для адвокатів, суддів, прокурорів (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність та навчальний процес адвокатів Дніпропетровської області від 05.05.2025);

- практичній діяльності – для прокурорів, адвокатів, суддів під час застосування неізоляційних запобіжних заходів (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність суддів Новокадацького районного суду міста Дніпра від 11.05.2025; довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність прокурорів Лівобережної окружної прокуратури міста Дніпра від 14.05.2025; довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність та навчальний процес адвокатів Дніпропетровської області від 05.05.2025).

Повнота викладення матеріалів дисертації у наукових публікаціях здобувача. Основні положення дисертаційного дослідження відображено у восьми публікаціях, у тому числі у трьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а також п'ятьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Вивчення змісту дисертації та аналіз змісту наукових робіт автора за темою дисертації,

дозволяє зробити висновок, що основні наукові результати дисертаційного дослідження досить повно відображені у публікаціях дисертанта.

Оцінка мови та стилю дисертації, відповідність змісту дисертації спеціальності, із якої вона подається до захисту. Дисертація виконана українською мовою, стиль викладення – науковий. Робота викладена в офіційно-діловому стилі й характеризується влучністю висловлювань, зрозумілістю з однозначністю трактувань упорядкованістю поданого складного наукового матеріалу. Наявні в дисертації положення, висновки та рекомендації достатньою мірою, аргументовані й структуровані. Особисті висновки і пропозиції, в цілому, визначають належний культурний і професійний рівень наукової дискусії. Теоретичні положення, наукові розробки, висновки, пропозиції викладено логічно і послідовно, що робить їх доступними, та сприяє в об'єктивній оцінці отриманих наукових результатів. Зміст, структура та оформлення дисертації відповідають вимогам передбаченим для такого роду наукових праць. Структура дисертації Федосєєва Є.О. логічно пов'язана з визначеними завданнями, об'єктом і предметом дослідження, складається з анотації, вступу, трьох розділів, 7 підрозділів та висновків. Вказане дозволило здобувачеві кваліфіковано та всебічно розглянути актуальні питання процесуальної діяльності захисника під час застосуванні неізоляційних запобіжних заходів, а також сформулювати на їх підставі науково обґрунтованих пропозиції і рекомендації з вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження. Наведена структура роботи дозволила дисертанту повно охопити предмет дослідження, послідовно й логічно викласти основні здобутки проведеного дослідження. Вони спираються на достатній емпіричний матеріал, широку теоретичну базу, тому їх можна визнати цілком обґрунтованими, такими, що відповідають сучасним запитам законодавчої і правозастосовної практики, та відповідному рівню вимог наукової теорії. Теоретичне опрацювання зазначених вище питань, отримані автором під час дослідження результати та винесені на публічну

презентацію положення характеризують роботу як комплексне дисертаційне дослідження, що вносить елементи новизни та поглиблює теорію кримінального процесу, в цілому мають суттєве значення як для подальшого нормотворення, так і в практичній діяльності судових та правоохоронних органів.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Оформлення дисертації відповідає усім нормативним вимогам, що пред'являються до такого виду наукових робіт, зокрема: Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу Міністерства освіти і науки від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Структурна будова дисертації відповідає плану. Зміст викладення матеріалу відрізняється науковістю, логічністю, послідовністю.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Вивчення змісту дисертації та наукових публікацій дає змогу дійти висновку про відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи порушення інших видів принципів та правил академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів самостійний характер рецензованого дослідження.

Позитивно оцінюючи зміст наукового дослідження Є.О. Федосєєва, слід зауважити, що окремі положення дисертації викликають запитання, що може стати підґрунтям для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертаційної роботи. Такими є наступні положення:

1.3 метою забезпечення ефективності процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів,

дисертантом запропоновано внести зміни до ст. 184 КПК України, яку він вважає за доцільним викласти наступним чином: «Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три дні до початку розгляду клопотання» та до ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яку пропонується викласти в наступній редакції: «Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше трьох робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом». На думку опонента, такі пропозиції дійсно є слушними й обґрунтованими, оскільки дозволять захисникові належним чином підготувати правову позицію, а відтак – забезпечити реальну, а не формальну змагальність сторін, проте, з метою уникнення формального підходу та забезпечення гнучкості під час реалізації зазначених норм, автору було б доцільно запропонувати винятки для особливих випадків, коли здійснити вищезазначені дії у визначений строк буде неможливо через об'єктивні причини.

2. У підрозділі 1.3 дисертант робить висновок про те, що функціональне призначення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів реалізується у тому числі через оскарження рішення до апеляційного суду. Про звернення до апеляційного суду із апеляційною скаргою у разі незгоди з ухвалою слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу, дисертант згадує і під час розгляду алгоритмів дій захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів (розділ 2). На думку опонента, такий висновок потребує додаткового обґрунтування під час публічного захисту, адже відповідно до чинного КПК

України, не усі ухвали слідчого судді, суду про застосування неізоляційних запобіжних заходів підлягають апеляційному оскарженню.

3. Серед емпіричної бази дисертаційного дослідження не вбачається вивчення результатів опитування практичних працівників (прокурорів, суддів та адвокатів) щодо проблем правозастосування, які виникають під час здійснення процесуальної діяльності захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів, що повною мірою не дає змогу оцінити ступінь обґрунтованості висновків та пропозицій дисертанта, зокрема стосовно сформульованих змін та доповнень до КПК України.

4. Окремі наукові положення, що винесені на захист потребують конкретизації. Так, наприклад, на думку опонента, потребує уточнення наступне положення, що розміщено в рубриці «уперше»: «Сформульовано підстави та процесуальний порядок застосування неізоляційних запобіжних заходів та запропоновано окремі алгоритми дій захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів в залежності від того на що вона направлена: на обрання, зміну, продовження чи скасування неізоляційного запобіжного заходу». Необхідність аргументувати основні наукові положення, які виносяться на захист, із зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше є обов'язковим, відповідно до вимог до оформлення дисертацій, затверджених Наказом Міністерства освіти та науки України № 40 від 12.01.2017 року (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019).

Слід, проте зазначити, що наведені зауваження та пропозиції стосуються окремих положень дисертації, і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, її наукову та практичну цінність.

Загальний висновок: дисертаційне дослідження Федосєєва Євгена Олександровича «Процесуальна діяльність захисника під час застосування неізоляційних запобіжних заходів» є самостійною, комплексною, завершеною науковою працею, що містить обґрунтовані нові наукові результати

проведеного пошуку, розв'язують конкретне наукове завдання, що має теоретичне та практичне значення для розвитку кримінального процесу.

Дисертація відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженій наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2022 року), а її автор – Федосєєв Євген Олександрович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
ННІ № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ

Тетяна ФОМІНА